

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKINI SAMARALI BOSHQARISHNING TAMOYILLARI

Ishniyazov Otabek Baxodirovich
«Turonbank» ATB risk departamenti direktori

Tijorat banklari mamlakat iqtisodiyotida moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, ammo ular turli xil risklarga duch keladi. Shuning uchun, banklar uchun samarali riskni boshqarish tizimlari yaratish va ularni doimiy ravishda kuzatib borish hayotiy ahamiyatga ega. Kredit riski, operatsion risk, likvidlik riski va bozor riski banklarning eng asosiy risk turlaridan hisoblanadi.

Tijorat banklarining asosiy daromadi kreditlar orqali kelgani bois ushbu risk turini samarali boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit riski — bu qarz oluvchining qarz majburiyatlarini belgilangan miqdor va muddatda bajarmaslik ehtimoli bo'lib, kreditorlar qarzning asosiy summasi va foizlarini olmaslik riskiga duch kelishadi, bu esa pul oqimining uzilishiga va xarajatlarning oshishiga olib kelishi mumkin.

Kredit riski boshqaruvining maqsadi, kredit riski ta'sirini qabul qilinadigan parametrlar doirasida saqlagan holda bankning riskka moslashtirilgan daromad stavkasini maksimal darajaga chiqarishdir. Banklar butun portfeldagi kredit riskini va alohida kreditlar yoki operatsiyalar riskini boshqarishlari kerak. Banklar kredit riski va boshqa risklar o'rtasidagi munosabatlarni ham hisobga olishlari lozim. Kredit riskini samarali boshqarish, riskni boshqarishning kompleks yondashuvining muhim tarkibiy qismi bo'lib, har qanday bank tashkilotining uzoq muddatli muvaffaqiyati uchun zarurdir. Banklar kredit riski bilan turli moliyaviy instrumentlar orqali yuzma-yuz kelmoqdalar, masalan, akseptlar, o'zaro bank tranzaksiyalari, savdo, valyuta almashinuvi operatsiyalari, moliyaviy kelishuvlar, svoplar, obligatsiyalar, aksiyalar, opsionlar va majburiyatlar hamda kafolatlar taqdim etish va tranzaksiyalarni to'lashda.

Kredit riskini samarali boshqarish har bir moliyaviy institut uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Tijorat banklari kredit riskini samarali boshqarishlari uchun bir nechta tamoyil mavjud. Ulardan biri, boshqaruv kengashi bankning kredit riski strategiyasini va muhim kredit risk siyosatlarini tasdiqlash hamda davriy (kamida yilda bir marta) ko'rib chiqish uchun mas'uldir. Strategiya bankning riskka nisbatan bag'rikenglik darajasini va turli kredit risklarini qabul qilish orqali erishilishi kutilayotgan foydalilik darajasini aks ettirishi kerak. Bu haqda qonunchiligimizda ham ta'kidlab o'tilgan: "Bankning yangi mahsulotlari joriy qilingunga qadar ular bilan bog'liq tavakkalchiliklar yuzasidan xulosalar tayyorlash, stress-testlarni o'tkazish, yilda kamida bir marotaba bankning risk-profilini va bankning risk-appetiti hamda

tavakkalchilik chegaralariga muvofiqligini baholash”¹ Risk departamentining vazifalari qatoriga kiritilgan.

Ikkinchi tamoyil rahbariyat boshqaruv kengashi tomonidan tasdiqlangan kredit riski strategiyasini amalga oshirish va kredit risklarini aniqlash, o'lchash, kuzatish va nazorat qilish uchun siyosatlar hamda tartiblarni ishlab chiqish uchun javobgarligida namoyon bo'ladi. Bunday siyosatlar va tartiblar bankning barcha faoliyatlarida, shuningdek, alohida kredit va portfel darajasida mavjud bo'lgan kredit risklarini qamrab olishi kerak.

Uchinchi tamoyil esa banklar barcha mahsulot va faoliyatlarda mavjud bo'lgan kredit risklarini aniqlash va boshqarishlari zarurligi bilan tavsiflanadi. Banklar uchun yangi bo'lgan mahsulot va faoliyatlardagi risklar ularni amalga oshirishdan oldin tegishli risk boshqaruvi tartibotlari va nazoratlariga bo'ysundirilishi, boshqaruv kengashi yoki uning tegishli qo'mitasi tomonidan oldindan tasdiqlanishi lozim.

To'rtinchi tamoyil banklar alohida kreditlarning holatini monitoring qilish tizimiga ega bo'lishi kerakligi, bunda zaxiralar yetarliligini aniqlash ham o'z ichiga olinishi bilan izohlanadi.

Beshinchi tamoyilda banklarga kredit riskini boshqarishda ichki risk reytingi tizimini ishlab chiqish va undan foydalanish tavsiya etiladi. Reyting tizimi bankning faoliyati tabiati, hajmi va murakkabligiga mos kelishi lozim.

Oltinchi tamoyil orqali banklar kredit xavfini boshqarish jarayonlarini mustaqil ravishda doimiy baholash tizimini yaratishlari kerak va bunday baholashlarning natijalari to'g'ridan-to'g'ri direktorlar kengashiga hamda yuqori boshqaruvga yetkazilishi lozimligi ta'kidlanadi.

Yettinchi tamoyilga ko'ra, banklar kreditlar yomonlashayotgan taqdirda erta davolash, muammoli kreditlarni boshqarish va shunga o'xshash tuzatish vaziyatlari uchun tizimga ega bo'lishi kerak.

Kredit riski, to'g'ri tarzda kamaytirilmasa, kreditor uchun qarz yo'qotishlariga olib kelishi mumkin. Bu yo'qotishlar moliyaviy xizmatlar kompaniyalarining rentabelligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Mavjud bo'lgan har qanday garov xavfsizligini tushunish va kreditni shunga mos ravishda tuzish nihoyatda muhimdir. Kredit riski boshqaruvining asosiy maqsadi bankning riskni qabul qilish darajasiga mos keladigan daromad olish imkoniyatini maksimal darajaga yetkazishdir. Bu esa bankka nafaqat qarzning asosiy summasi va foizlarini olish imkonini beradi, balki portfelni diversifikatsiya qilish, kreditlarning sifatini oshirish va umumiy rentabellikni ta'minlash imkoniyatini yaratadi. Shunday qilib, kredit riski boshqaruvi nafaqat xavflarni kamaytirish, balki bankning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlash uchun muhim vositadir.

¹ <https://lex.uz/ru/docs/-6436466>